

CONTRIBUȚIE LA ISTORIA BIOSPEOLOGIEI. NOTE ȘI DOCUMENTE INEDITE DESPRE INIȚIEREA EXPEDIȚIILOR BIOSPEOLOGICE CUBANO-ROMÂNE ÎN CUBA (1969, 1973)

Lazăr BOTOȘĂNEANU¹ & Ștefan NEGREA²

stnegrea@yahoo.com

ABSTRACT. New notes and documents on the initiation of the Cuban-Romanian biospeological expeditions in Cuba (1969, 1973) are presented. In the first place, pages of the personal journal written as happening, on the 12th of July 1963, by one of the authors (S. N.) are presented on this matter; part of this material, presented in a romanced form, was used in his book „Romanian expeditionaries at the tropics” (1980). Secondly, we present three letters written by Antonio Núñez Jiménez (1923–1998), the President of the Academy of Sciences of Cuba, to the other author (L. B.), at the 19th of November 1963, the 3rd of December 1964 and the 13th of March 1968 (the latter being addressed to: „Compañeros Botosaneanu, Decu y Negrea”). From these letters, recently rediscovered and presented in facsimile in this article, we can conclude that the first biospeological expedition to Cuba (9th of March – 19th of June 1969) – which is also the first expedition organized by the Romanian naturalists abroad – would have never took place unless one of the authors (L.B.) would not

¹ Zoological Museum Amsterdam, Section Entomology.

² Institut de Spéologie „Emile Racovitza”, Bucarest.

have perseverated in writing, for more than 5 years (1963–1968) to Antonio Núñez Jiménez, persuading him to keep his promise

Introducere

Regăsirea în arhiva personală a unui dintre noi (L.B.) a trei scrisori primite de la Antonio Núñez Jiménez, președintele Academiei de Științe din Cuba, prin anii 60 ai veacului trecut, ne-a făcut să realizăm că puținul care s-a publicat în legătură cu inițierea primei expediții biospeologice în Cuba (9 martie – 19 iunie 1969) – care este totodată și prima expediție organizată vreodată de naturaliști români peste hotare, oferă o imagine incompletă, deformând involuntar realitatea. De fapt, la acest aspect (al inițierii) se referă o singură carte scrisă de unul dintre noi (S. Negrea 1980, p. 9–14) care, regăsind altă sursă de informație, a prelucrat beletristic o parte din datele din jurnalul personal scris „sur place”, la 12 iulie 1963 și 21 octombrie 1968, la sediul Institutului de Speologie „E. Racoviță” din București, aflat în acea vreme în clădirea de pe strada dr. Ștefan Capșa nr. 8.

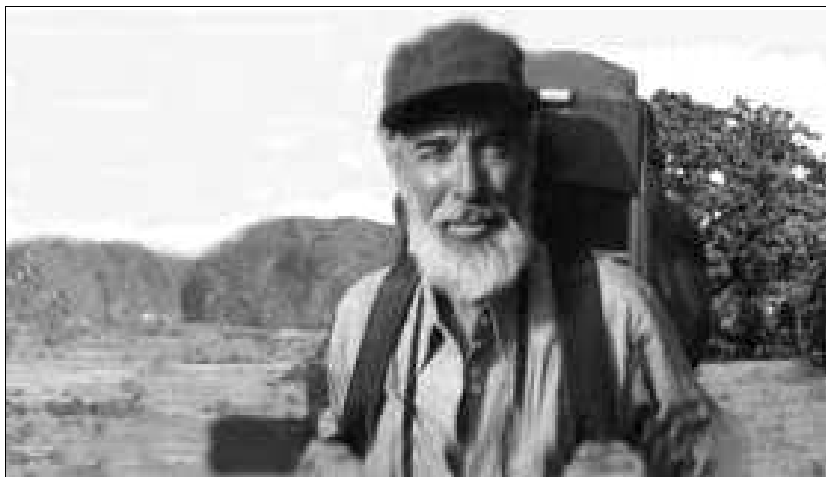

Fig. nr. 1. Antonio Núñez Jiménez (20.04.1923 – 13.09.1998).

S-a născut la Alquízar, în provincia Havana. A obținut primul său doctorat la Universitatea din Havana în 1950, iar, mai târziu, pe al doilea, la Universitatea Lomonosov din Moscova. În 1954, a semnat „Geografia Cubei”, care a înlocuit „Geografia de Cuba” a lui Levi Marrero ca text de manual în Cuba. Núñez a fost căpitan în forțele revoluționare ale lui Ernesto Che Guevara, Ministru al Reformei Agrare și Președinte al Academiei de științe din Cuba. Arheolog, etnograf, geograf și speolog de frunte al Americii de Sud, munca sa a fost deosebit de respectată în cercurile guvernamentale cubaneze iar datele furnizate de studiile sale științifice sunt considerate în continuare date de referință de multe agenții internaționale (sursa: <http://www.fanj.org/noticias/noticia.html>.)

S-au scurs de atunci 45 de ani (în 2008!) iar cel care a fost savantul cubanez Antonio Núñez Jiménez (fig. 1), deopotrivă geograf, speolog, arheolog, etnograf și ocrotitor al paradisului naturii tropicale din Perla Antilelor, nu mai este! Au trecut zece ani de când celui căruia noi, membrii primei expediții biospeologice în Cuba (Lazăr Botoșăneanu, Vasile Decu, Ștefan Negrea și Gheorghe Racoviță), îi datorăm cunoașterea naturii tropicale s-a stins în plină putere de creație, la 75 de ani (s-a născut la 20 aprilie 1923 și a murit la 13 septembrie 1998). După cum vom vedea mai departe, ANJ a fost elementul cheie care a făcut posibilă realizarea primei expediții biospeologice din 1969, ca de altfel și a celei complementare din 1973. În acest scop, el s-a bazat pe ponderea științifică și socială considerabilă pe care o avea – renumele de om de știință fiindu-i potențat de calitatea sa de președinte al Academiei de Științe cubaneze. După cum rezultă dintr-un material găsit pe Internet de drd. Oriana Irimia sub semnătura lui Leonardo A. Perez Perez, ANJ este astăzi considerat „cel de-al patrulea descoperitor al Cubei, care a lăsat urme adânci din dragostea sa pentru natură și pentru cunoașterea în fiecare colț al insulei pe care l-a vizitat”.

În cele ce urmează prezentăm următoarele documente inedite în legătură cu inițierea și pregătirea primei expediții biospeologice cubano-române în Cuba.

1. Fragmente din versiunea beletristică a inițierii primei expediții biospeologice, luată din cartea scrisă de Șt. Negrea (1980) pentru a putea fi comparate cu însemnările din jurnalul pe această temă.

2. Fragmente din jurnalul personal ținut de S. Negrea: caietul 19, pagina 30–32 relativ la memorabila vizită a lui Antonio Núñez Jiménez la Institutul de Speologie „Emil Racoviță” la 12 iulie 1963; caietul 25, p. 11–15 și 21–23 relativ la semnarea protocolului de colaborare dintre Academiiile din Cuba și România la 21 octombrie 1968 și preparativele de plecare în Cuba efectuate în iarna anului 1969.

3. Cele trei scrisori trimise de A. Núñez Jiménez lui Lazar Botoșăneanu la 19 nov. 1963, 3 dec. 1964 și 13 mart. 1968 (ultima fiind adresată „compñneros Botosaneanu. Decu y Negrea”) – singurele care au fost regăsite recent. Din aceste scrisori rezultă că prima expediție biospeologică în Cuba n-ar fi avut loc niciodată, dacă „el compañero Botosaneanu” n-ar fi perseverat în a purta corespondență, pe parcursul a mai bine de cinci ani (1963–1968), cu A. Núñez Jiménez, convingându-l, în cele din urmă, să dea curs promisiunilor făcute în 1963 la București în timpul vizitei oficiale la Institutul de Speologie „Emil Racoviță” și lui personal, la hotel.

4. Cele două scrisori trimise de A. Núñez Jiménez după terminarea primei expediții pe adresa „Compañero Ștefan Negrea”, la 18 iunie 1969 și 9 octombrie 1969. Din aceste scrisori aflăm, printre altele, că, fiind informat abia în ajun de reîntoarcerea noastră în țară, când el nu era în Havana, n-a putut să organizeze „o întâlnire de analiză a primei expediții biospeologice cubano-române în Cuba” și nici să-și ia rămas bun la aeroport – ceea ce regretă profund.

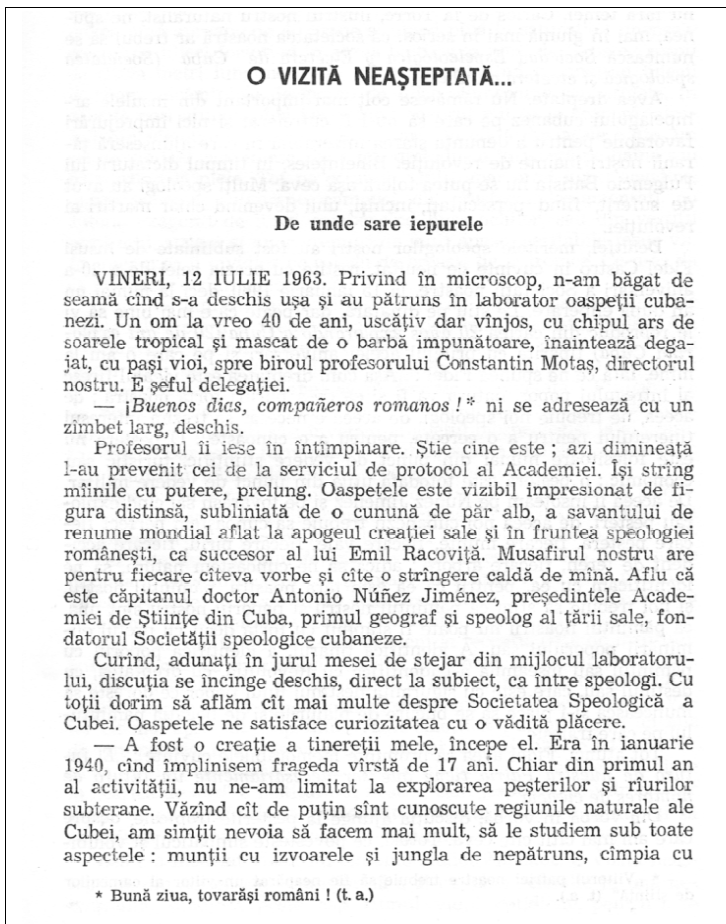

Fig. nr. 2. Pagină din cartea „Expediționari români la tropice” de Șt. Negrea referitoare la ziua de 12 iulie 1963 (facsimil)

Ce se știe despre inițierea primei expediții biospeologice în Cuba

Despre inițiatorii primei expediții biospeologice cubano-române în Cuba din 1969, care a durat mai bine de trei luni, știu doar cunoscătorii de limba română care au citit cartea deja citată (Șt. Negrea, 1980), publicată în 30.000 exemplare și care mai apare

sporadic prin anticariate. Se impune așadar redarea fragmentară a textului pentru ca cititorii prezentului articol să poată compara informațiile publicate cu cele inedite din documentele descoperite recent. Să citim din carte la paginile 9–12 (Fig. 2):

Vineri, 12 iulie 1963. Privind la microscop, n-am băgat de seamă când s-a deschis ușa și au intrat în laborator oaspeții cubanezi. Un bărbat la vreo 40 de ani, uscățiv dar vânjos, cu chipul ars de soarele tropical și mascat de o barbă impunătoare, înaintează degajat, cu pași vioi, spre biroul profesorului Constantin Motaș, directorul Institutului nostru (Fig. 3).

Fig. nr. 3. Acad. Constantin Motaș (08.07.1891 – 15.01.1980), Directorul Institutului de Speologie „Emil Racoviță” în perioada 1956–1963.

Este șeful delegației [...] Profesorul îi iese în întâmpinare. Știe cine este: azi dimineață l-au prevenit cei de la Serviciul de protocol al Academiei. Își strâng mâinile cu putere, prelung. Oaspetele este vizibil impresionat de figura distinsă, subliniată de o cunună de păr alb, a biologului de renume mondial aflat la apogeul creației sale și în fruntea speologiei românești, ca succesor al lui Emil Racoviță.

Oaspetele are pentru fiecare dintre noi câteva vorbe și câte o străngere de mână. Aflu că este căpitanul doctor Antonio Núñez Jiménez, președintele Academiei de Științe din Cuba, primul geograf și speolog al țării sale, fondatorul Societății Speologice cubaneze. Curând, strânși în jurul mesei de stejar din mijlocul laboratorului, discuția se încinge deschis, direct la subiect, ca între speologi. Cu toții dorim să aflăm cât mai multe despre Societatea Speologică a Cubei. Oaspetele ne satisface curiozitatea cu o vădită plăcere.

„A fost o creație a tinereții mele, începu el. Era în ianuarie 1940, când împlinisem frageda vârstă de 17 ani. Chiar din primul an al activității nu ne-am limitat la explorarea peșterilor și râurilor subterane. Văzând cât de puțin sunt cunoscute regiunile naturale ale Cubei, am simțit nevoia să facem mai mult, să le studiem sub toate aspectele: munții cu izvoarele și jungla de nepătruns, câmpia cu savanele, ogoarele și lacurile, țărmul cu stâncile de coral, mangrovele și plajele, oamenii cu casele, uneltele și obiceiurile lor. De aceea, nu fără temei, Carlos de la Torre, ilustrul nostru naturalist, ne spunea, mai în glumă mai în serios, că Societatea noastră ar trebui să se numească *Sociedad Espeológica y Etcétera de Cuba* (Societatea Speologică și Etcetera din Cuba)”.

Din vorbă în vorbă, discuția ajunge la peșterile tropicale, despre care am mai citit câte ceva. Totuși, ce povestește simpaticul și volubilul căpitan întrece orice închipuire. Pe ecranul minții îmi apare aieva lumea halucinantă, de coșmar, lumea peșterilor fierbinți cu aerul încins până la 38 de grade și umed până la saturație; imensele colonii de lilieci forfotind în bezna bolților ca norii de lăcuste; șerpini de câțiva metri lungime, groși cât brațul, pândind și înhățând liliecii în zbor; zăcămintele de guano de liliac, alunecoase sau afânate, în care te poți afunda până peste cap; covorul viu care le acoperă, alcătuit din vietăți mărunte sau mai mari, de pildă din acele blate, un soi de gândaci care foiesc peste tot, urcându-se în viteză pe haine sau pătrunzând până la piele. Tot pe ecranul minții apar eroii lumii acvatice, lumea din lacurile subterane, compusă din crustacee depigmentate, cu antene exagerat de lungi compensând lipsa ochilor sau din vestiții pești orbi, strigoi ai unor vremuri de

mult apuse, veritabile fosile vii. În sinea mea îi invidiez pe colegii de breaslă de la tropice. Ce n-aș da să fiu măcar o zi în pielea lor?

Furat de fantasticele imagini sugerate de vorbele parcă vrăjite ale căpitanului, pierd o vreme firul discuției, când, deodată, ciulesc din nou urechile. Ce tot spune *el Capitan*? Cum, n-au biospeologi? Nici măcar unul? Fabuloasa faună din cele vreo zece mii de peșteri inventariate în arhipelagul cubanez să fie oare necercetată? Probabil că da, pentru că, iată, apelează la noi, urmașii lui Racoviță, care, după el, am fi cei mai indicați să-i învățăm alfabetul biospeologiei la ei acasă, în peșteri. Dar asta-i formidabil: ce mai, sună a invitație! Și eu care, mai înainte, invidiam platonice niște colegi himerici...

Spre bucuria mea – bucurie pe care o citesc și în ochii colegilor mei – profesorul Motaș îi promite o echipă de cercetători, înzestrată cu tot ce-i necesar pentru studiul faunei tropicale. Antonio Núñez Jiménez este de-a dreptul entuziasmat. Ne mărturisește că e o promisiune minunată, care întrece orice așteptare. E tocmai ce-i lipsea pentru a putea propune în acordul de colaborare științifică dintre cele două Academii – acord pentru care venise în România: un schimb de speologi! Evident, nu acum, ci când se va putea în viitor...

Seara, târziu, se încheie recepția data de Institutul nostru în cinstea distinsului oaspete. Închinând un pahar de Ottonel, profesorul Motaș ține un toast izvorât din inimă pentru prietenia, pentru reușita colaborării speologilor români și cubanezi într-un viitor cât mai apropiat posibil. Căpitanul, vădit emoționat, răspunde cu un mic discurs plin de patos. Poate că de vină nu-i numai sângele cald de latino-american, ci și vinul românesc. La plecare n-a uitat să scrie câteva cuvinte în „Cartea de aur” a Institutului nostru – cam jerpelită, ce-i drept, dar tixită de autografe și aprecieri de la personalități științifice proeminente, și să ne strângă – pentru a câta oară? – mâinile.

Așa s-a încheiat vizita lui A. Núñez Jiménez din 12 iulie 1963. O vizită neașteptată, din acelea care transformă o zi obișnuită în una memorabilă, dându-ți peste cap ritmul vieții cotidiene pentru a te arunca în marea aventură a vieții. Fiindcă ce altceva ar putea fi o expediție la tropice pentru niște „temperați” ca noi? Unde mai pui

ca ea ar fi, în același timp, *prima expediție biologică românească* peste hotare. Prima expediție în sensul strict al cuvântului, pentru ca biologi izolați pe alte continente, cu sau fără misiuni de specialitate, incluși sau nu în expediții străine, au mai fost. Cine nu își amintește, de pildă, de misiunea lui Emil Racoviță pe „Belgica”, la Polul Sud?

Este posibil ca expediția ce se întrevade la orizont să aibă loc mai devreme sau mai târziu. Cu mine sau fără mine? Aceasta-i întrebarea care începe să nu îmi dea pace. Se știe doar că *multi sunt vocati, pauci vero electi* (mulți sunt chemați, dar puțini aleși).

Luni, 21 octombrie 1968. Doctorul docent Traian Orghidan, succesorul profesorului C. Motaș la conducerea Institutului de Speologie „Emil Racoviță”, lasă receptorul în furcă. „O veste trăsnet! Începu el cu o voce groasă de fumător. Acum un ceas s-a semnat Convenția de colaborare dintre Academia noastră și cea cubaneză. Ce credeți că e trecut acolo, printre altele? Nu bănuieți? Sau ați uitat...”. De la întâlnirea cu speologul numărul unu al Cubei trecuseră mai bine de cinci ani, dar ziua aceea o aveam încă vie în memorie. Mă uit la colegi. Nu, nici ei nu au uitat-o. Numai că, după atâta amar de vreme, socoteam proiectul definitiv ancorat la limanul amintirilor. „Da, îndrăzniți să credeți, continuă Maestrul nostru – e vorba de prima expediție biospeologică în Cuba. Am și fost numit șeful ei. Sunt așteptat cât mai curând la Academie cu propuneri concrete. Patru oameni pentru patru luni de zile. Plecarea, cu avionul, la 15 ianuarie. E limpede: trebuie să-mi aleg colaboratorii și, de îndată ce vor fi aprobați, vom demara pregătirile”.

A doua zi, bruma bucuriei se topește de fierbințeala grijilor. Șeful e în mare încurcătură. Ca să începem pregătirile are nevoie de oameni. Ori, recrutarea expediționarilor și aprobarea lor de Academie se dovedește o treabă dificilă. Cum să nu fie, când selecția trebuie operată pe 32 de cercetători, atâția cât are institutul la București și Cluj? Dacă elimină pe reprezentantele sexului frumos (nici nu vrea să audă de o echipă mixtă), pe cei de altă specialitate și pe biospeologii mai tineri, câți mai rămân? Doar un sfert. Din acest sfert, unii nu au condiția fizică necesară, alții, în deficit de curaj,

șovăie sau refuză să se aventureze în necunoscut, dincolo de Ocean, invocând diferite motive. Teama de a contracta vreo boală tropicală și, mai ales, acea boală ciudată – histoplasmoza – de care se zice că nu scapă nici un speolog, îngroașă rândurile șovăielnicilor. Numai câțiva temerari, cu entuziasmul și pasiunea de cercetători ai lumii întinericului nealterate de povara anilor, așteaptă cu sufletul la gură decizia șefului. Deși puținele informații citite despre peșterile tropicale nu-s în măsură să le dea curaj, ei nu ezită.

În cele din urmă, zarurile sunt aruncate. *Alea jacta est!* Propunerile sunt înaintate, discutate, întoarse pe toate fețele. Se fac contrapropuneri. Săptămânile trec iar eu aștept. Ce pot face? Abia spre sfârșitul lui decembrie 1968, prezidiul Academiei comunică echipa. Printre puținii norocoși mă număr și eu. Soția mea, biospeolog și colegă de institut, mă sărută emoționată. Un ochi îi râde, altul îi plânge. Este deprinsă să lucreze cot la cot cu mine, prin peșterile bănățene mai cu seamă. De vreo 15 ani a căpătat obișnuința asta și acum îi vine greu să accepte gândul că voi cerceta lumea subterană de la tropice fără ea, că-i voi lipsi atâtea luni.

Constat că șeful expediției s-a gândit la toate. A ales, deopotrivă, specialiști în fauna terestră și în cea acvatică, taxonomiști, biogeografi și ecologi, în același timp, ca rezultatele să fie cât mai complexe și complete. Vasile Decu va lucra în echipă cu mine. Împreună vom ataca, cu precădere, metodic, biotopii terestre atât de diferiți din peșterile și pădurile tropicale. Lazăr Botoșăneanu își va concentra atenția asupra apelor curgătoare și stătătoare din peșteri, a celor ce îmbibă prundișul râurilor și plajelor marine, a izvoarelor și fântânilor (Fig. 4).

Luni, 3 martie 1969. Numărătoarea inversă a început. Mai avem șase zile până la decolarea avionului pe ruta București-Moscova-Havana. [...] Biletele sunt reținute, iar data sosirii a fost anunțată la Havana [...]. Astăzi, întorcându-ne de la Institutul „Dr. I. Cantacuzino”, vaccinați pentru tropice, aflăm o veste proastă: expediția a rămas fără conducător! Doctorii au interzis plecarea șefului, urmând să fie internat într-un spital. Un telefon dat la Cluj îl avertizează pe Gheorghe Racoviță, nepotul marelui Racoviță, că a

fost numit al patrulea membru al expediției biospeologice. Luat prin surprindere, el cere o lună răgaz pentru pregătire și formalitățile de plecare. I se acordă. Rămâne să ni se alăture în Cuba „din mers”.

Fig. nr. 4. Membrii primei expediții biospeologice române în Cuba (martie-iunie 1969) la Capitolio Nacional în jurul președintelui Academiei de Științe Antonio Núñez Jiménez (în uniformă de căpitan). De la stânga la dreapta: Ștefan Negrea, Acelia Caballero (translator), Lazăr Botoșăneanu, Vasile Decu, Carlos Fundora și Nicasio Viña. Lipsește Gheorghe Racoviță, ajuns în Cuba la o lună după efectuarea acestei fotografii.

Ce nu se știe despre inițierea primei expediții biospeologice în Cuba

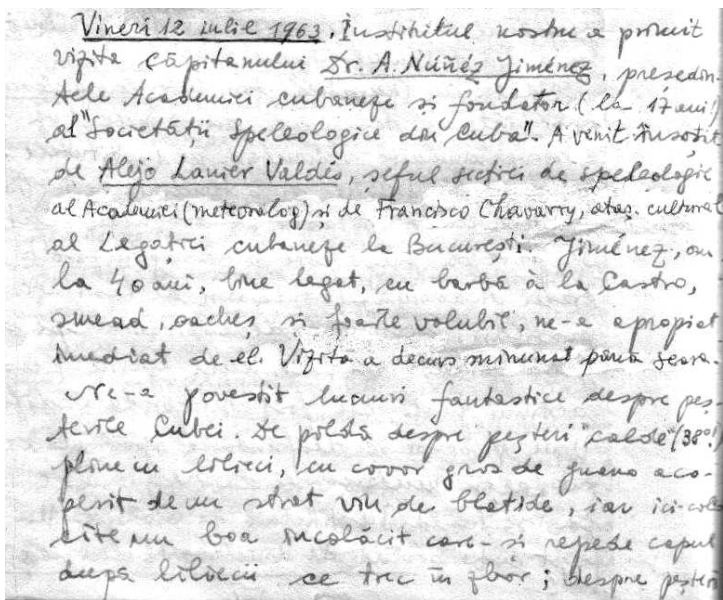
Să ne oprim aici din lectura cărții „Expediționari români la tropice” și să prezentăm primul document inedit: fragmente din jurnalul personal ținut de Șt. Negrea – pentru a afla informații interesante, nepreluate în carte. În continuare vom dezvălui

demersul făcut în secret de L. Botoșăneanu chiar în timpul vizitei lui A. Núñez Jiménez la București, în 1963, inclusiv corespondența sa cu acesta, de asemenea secretă, pe parcursul celor cinci ani – ambele acțiuni influențând decisiv alegerea echipei și demararea primei expediții în 1969.

Fragmente din jurnalul personal „Șt. Negrea” (Fig. 5)

Vineri 12 iulie 1963. Institutul nostru a primit vizita căpitanului dr. A. Núñez Jiménez, președintele Academiei cubaneze și fondator (la 17 ani) al „Societății Speleologice din Cuba”. A venit însoțit de Alejo Lanier Valdés, șeful Secției de Speleologie al Academiei – meteorolog – și de Francisco Chavarry, atașatul cultural al Legației cubaneze la București. A. Núñez Jiménez, om la 40 de ani, bine legat, cu barbă „à la Fidel Castro”, smead, oacheș și foarte volubil, ne-a apropiat imediat de el. Vizita sa a decurs minunat până seara. El ne-a povestit lucruri fantastice despre peșterile Cubei. De pildă despre peșterile calde (38°) pline cu lilieci, cu covor gros de guano acoperit de un strat viu de blatide, iar aici-colo câte un șarpe boa încolăcit care-și repede capul după lilieci care trec în zbor; despre peșteri săpate în regim freatic, de pești și batracieni subterani etc. Din păcate n-au biospeologi să studieze această faună. A invitat opt polonezi, dar nu s-au ocupat de formarea unor biospeologi cubanezi. Atunci eu am propus să trimită în România câțiva tineri care să lucreze în Institutul nostru timp de un an și, după specializare, să se întoarcă în Cuba împreună cu doi-trei biospeologi români ca să aplice împreună cele învățate. De îndată ce i s-a tradus în spaniolă, A.N.J. a spus că ideea este de reținut și că va profita de acordul ce va trebui încheiat între cele două Academii pentru a introduce în el un schimb de cercetători români și cubanezi. Deocamdată poate invita doi biospeologi români cu începere din ianuarie 1964 ca să se adapteze la clima tropicală, „un zoolog și un botanist”. Glumind, el ne spune că speologul este ușor de întreținut fiindcă „sub pământ este răcoare și nu mănâncă mult”. Regretă că, din cauza funcțiilor sale publice nu

se poate ocupa efectiv și direct numai de speologie; ca și pe vremea lui Batista, trebuie să facă speologie „clandestin”.

Vineri 12 iulie 1963. Institutul nostru a primit vizita căpitanului Sr. A. Núñez Jiménez, președintele Academiei cubaneze și fondator (la 17 ani) al "Sociedad Speleológica de Cuba". A venit însoțit de Alejo Lauer Valdes, șeful secției de speologie al Academiei (meteorolog), și de Francisco Chavarry, ataș. cultural al Legăției cubaneze la București. Jiménez, cu la 40 ani, bine legat, cu barbă à la Castro, sursă, ochelari și foarte vorbăreț, ne-a epuizat imediat de el. Vizita a decurs minunat până seara. Ne-a povestit lucruri fantastice despre peșterile Cubei. Se vorbește despre peșteri "calde" (38°), pline cu liloci, cu covor gros de gunoșii acoperit de un strat viu de blăstare, iar în celelalte un boiaș nămolit care și reapele capul după lilocii ce trec în zbor; despre peșteri

Fig. nr. 5. Fragment din jurnalul personal scris de Șt. Negrea la 12 iulie 1963 (facsimil)

Trecând cu toții în camera alăturată – unde un ospătar adus de al restaurantul C.O.Ș. (N.N.: Casa Oamenilor de Știință) a pregătit o gustare – atmosfera s-a destins și mai mult. Oaspetele a apreciat, îndeosebi, vinul Ottonel și piersicile. Momentul memorabil a fost când prof. C. Motaș și-a luat de la rever insigna C.M.N. (Comisia Monumentele Naturii a Academiei, cu floarea de colț) și i-a prins-o pe piept. Evident mișcat, A.N.J. ne-a ținut un toast cald și prietenesc, exprimându-și uimirea față de memoria și cunoștințele enciclopedice ale profesorului (N.N.: colegul Ionel Tabacaru își mai amintește și acum de emoția ce i se citea pe față lui ANJ în acel moment). Tot în timpul recepției, Francisco Chavarry, atașatul cultural, ne-a propus, mie și soției, să vizităm Cuba. Mi-a dat cartea sa de vizită pentru a apela la el de câte ori avem nevoie de reviste,

cărți sau alte informații despre Cuba. La plecare, înaltul oaspete a scris cuvinte de laudă la adresa speologiei românești în jerpelita noastră condică și ne-a strâns cu putere mâinile, urându-ne realizări mari. A fost o seară de neuitat. Numai secretarul științific al Institutului, dr. Jana Tanasache, a lipsit, motivând ca nu e îmbrăcată pentru asemenea recepții...

Joi, 3 ianuarie 1969. Au trecut mai bine de cinci ani de când Institutul a primit vizita oficială a președintelui Academiei de Științe din Cuba, Antonio Núñez Jiménez, geograf și speolog, propunându-ne un schimb de cercetători speologi. La începutul anului 1968, academicienii Eugen Pora și Mihai Băcescu au venit dintr-o misiune în Cuba, aducându-ne cuvântul președintelui A. Núñez Jiménez, anume, că sunt coapte condițiile pentru acest schimb. Într-adevăr, la 21 octombrie 1968, o delegație a Academiei cubaneze a venit și semnat protocolul de colaborare cu Academia română. În acest protocol s-a prevăzut un schimb de patru cercetători români contra patru speologi cubanezi pentru anul 1969. Protocolul mai prevedea că biospeologii români trebuie să studieze și să redacteze, în colaborare cu cei cubanezi (pe care-i vom forma), capitolul de biospeologie pentru monografia peșterilor din Cuba. În acest scop ei vor organiza o expediție de minimum patru luni în Cuba, în intervalul 15 ianuarie- 15 mai 1969.

Speram că, odată protocolul semnat la nivelul Academiilor din Cuba și România, selecționarea celor patru cercetători se va face rapid, fără probleme. Dar n-a fost așa. Traian Orghidan, succesorul profesorului C. Motaș la direcția Institutului de Speologie „Emil Racoviță”, a cerut Secției de Științe Biologice a Academiei să aprobe o echipă alcătuită din patru cercetători, conform protocolului: Traian Orghidan (șeful expediției), Lazăr Botoșănenau, Vasile Decu și Ștefan Negrea. Un moment se gândise să facă demersuri pentru o echipă de șase, pentru a include pe Eugen Șerban și, de la filiala noastră din Cluj, pe Corneliu Pleșa. Aflând însă că Eugen se teme de histoplasmoză și că un bilet costă 15 000 lei, a abandonat ideea. Între timp, acad. Eugen Pora, fără să se consulte cu direcția Institutului nostru, a propus pentru echipă cercetători de la Cluj, chit că

unii nu îndeplineau condițiile cerute de A.N.J.: să fie biospeologi, cu multă experiență în campaniile de teren, în puterea vârstei și cu lucrări cunoscute peste hotare. Spre sfârșitul lui decembrie, trecând peste propunerile Secției de Științe Biologice, Prezidiul Academiei a aprobat echipa propusă de Tr. Orghidan și iată-ne în pragul organizării expediției. Devine clar că nu vom putea pleca în această lună, cum stă scris în protocol. Ne trebuie vreo două luni pentru pregătirea expediției în Cuba – țară tropicală cu zece mii de peșteri, dar fără biospeologi, deci lipsită de baza materială pentru cercetarea faunei subterane. Va trebui ca noi să aducem tot ce-i necesar pentru explorarea și cercetarea biospeologică, adică să procurăm acest necesar, să-l punem în lăzi și să-l ducem cu noi în Cuba. Mai trebuie să redactăm și câteva materiale pentru instruirea cercetătorilor cubanezi care vor să devină biospeologi. Nu văd plecarea posibilă înainte de sfârșitul lunii februarie a.c.

Luni, 3 martie 1969. Peste o săptămână vom pleca spre Cuba. De când am fost numiți oficial membrii expediției n-am stat o clipă degeaba. Pregătirea a fost foarte dificilă. N-aveam pe cine întreba, cu cine ne sfătui. Picior de speolog român n-a călcat prin peșterile cubaneze! Bazându-ne pe experiența proprie din țară, am pus în lăzile special confecționate în atelierul Facultății de Biologie de către maestrul Tcacenco tot ce am crezut ca ne va trebui pentru explorarea și cercetarea faunei subterane. Am imaginat și confecționat niște variante „de teren” pentru unele instrumente și aparate clasice, greoaie. În concepția noastră, ele au devenit ușoare, extraplate, pentru a ocupa un volum mic, lesne de manevrat și transportat. Am procurat formolul, alcoolul și flacoanele pentru conservarea materialelor colectate, echipamentul de explorarea peșterilor și altor medii subterane sau de la suprafață. Am avut și momente dificile, de îngrijorare, de descurajare. Au fost și discuții aprinse. Dar dorința aprigă de a nu rata întâlnirea cu carstul tropical ne-a dat puterea de a învinge obstacolele de toate felurile. Nu rareori ne-a prins miezul nopții în laborator, verificând zestrea expediției adunată în cele cinci lăzi vopsite în verde. Între timp, doamna Slifca, de la serviciul pentru relațiile cu străinătatea al Academiei ne-a obținut pașapoar-

tele cu vizele necesare și biletele de avion București – Havana, cu escale tehnice la Moscova, Alger și Rabat.

Totul părea să meargă bine, până când, într-o zi de februarie, ni s-a spus că T. Orghidan, șeful expediției numit oficial, nu poate pleca cu echipa din cauza contractării unei congestii pulmonare și că trebuie să se interneze într-un spital. La vestea că expediția a rămas fără șef, academicienii Eugen Pora, Emil Pop și Mihai Băcescu de la secția de Șt. Biologice au cerut insistent modificarea radicală a echipei. Pentru echitate (!) ea trebuie să conțină doi clujeni (Dan Coman și Gheorghe Racoviță) și doi bucureșteni (Vasile Decu și Ștefan Negrea). Cererea lor scrisă mai prevedea ca șef să fie Dan Coman sau Ștefan Negrea. Aflând de năstrușnica cerere, am declarat că noi, V. Decu și Șt. Negrea, nu plecăm fără colegul L. Botoșăneanu care deja s-a pregătit. Atunci, șeful Secției de Biospeologie, prof. Dr. Margareta Dumitrescu, s-a dus în audiență la președintele Academiei, Miron Nicolescu, și a obținut revenirea la formula propusă inițial în protocol – cu mențiunea că, în cazul în care T. Orghidan nu va fi disponibil până la plecarea echipei, să se numească un alt cercetător, preferabil de la Filiala din Cluj a Institutului, care să plece spre Cuba de îndată ce va fi pregătit, ca astfel să fim patru, conform protocolului (NN: acesta avea să fie Gheorghe Racoviță care ne-a ajuns din urmă abia după o lună).

Demersul secret și corespondența purtată de

L. Botoșăneanu cu A. Núñez Jiménez

Din fragmentele din jurnal reproduse în secțiunea precedentă rezultă că, cel puțin autorul acestui jurnal n-a mai auzit nimic despre schimbul de cercetători speologi până în ianuarie 1968, când președintele Academiei Cubaneze a trimis un mesaj oficial Academiei Române prin academicienii E. Pora și M. Băcescu. Dar cine l-a determinat pe A.N.J., după atâția ani, să treacă la fapte, când nimeni din Institutul nostru nu se mai aștepta? Cine? Primul autor al articolului de față!

Regăsind recent trei dintre scrisorile primite de la A.N.J., el s-a hotărât să dezvăluie, în cele ce urmează, secretul ținut cu strâșnicie

până acum – pentru a completa astfel informațiile inedite din jurnalul celui de-al doilea autor. Urmează explicația primului autor.

„Chiar a doua zi după ce Antonio Núñez Jiménez a fost la Institutul de Speologie – deci sâmbătă 13 iulie 1963 – eu l-am vizitat la hotelul său. Ca o persoană deosebit de amabilă – era un adevărat gentleman – m-a poftit pe un fotoliu și conversația a început firesc, ca între doi speologi îndrăgostiți de frumusețile naturii, care trebuie cercetată și ocrotită. În îndelungata discuție care a urmat i-am spus, printre altele, că de multă vreme mă frământă gândul unei expediții la tropice pentru colectare de material faunistic, cu prioritate din mediile subterane acvatice. Am ajuns, până la urmă, să-i vorbesc și despre componența echipei, în care îi vedeam neapărat pe colegii mei de la Institut, Vasile Decu și Ștefan Negrea. Până la urmă am avut impresia că am reușit să-l conving pe A.N.J. că o expediție biospeologică comună este posibilă și utilă pentru ambele părți; că visul meu despre expediția în carstul tropical, atât de deosebit de cel din regiunea temperată, se va realiza într-un viitor cât mai apropiat...”

„În anii care au urmat am avut un important schimb de scrisori cu ANJ, dintre care au supraviețuit doar trei; sunt cele copiate integral în facsimil (Fig. 6- 8). Din ele rezultă clar că încă din anul 1963, după vizita lui ANJ la Institutul nostru, eu am fost cel care a declanșat mecanismul care a dus în final la realizarea primei expediții din 1969, pregătită și efectuată cu colegii V. Decu și Șt. Negrea, la care, după o lună, s-a alăturat Gheorghe Racoviță de la Cluj. Scrisorile dau o bună idee despre lungul drum parcurs, din 1963 până în 1969, pe calea realizării expedițiilor cubano-române din 1969 și 1973, urmând fagașul expedițiilor Biospeologica ale lui Emil Racoviță și colaboratorilor săi”.

În continuare redăm traducerea paragrafelor legate de subiect, selectate din cele trei scrisori scrise în spaniolă.

Fig. nr. 6. Scrisoare adresată de A. Núñez Jiménez lui L. Botoșăneanu la 19 nov. 1963 (facsimil)

1.
Compañero Botosaneanu:

La Habana, Cuba
19 noiembrie 1963

Am citit cu mare bucurie scrisoarea dvs. din 1 septembrie 1963, care mi-a amintit de plăcuta ședere în România și îndeosebi de vizita la Institutul de Speologie din București. Deși Departamentul nostru de Speologie nu are posibilitatea de a invita cercetători străini în timpul anului 1964, sperăm să luăm în calcul plăcuta dvs. cerere pentru planurile noastre din anul 1965.

[.....]

Repetându-vă cât de plăcut ar fi pentru noi să putem utiliza valoroasele dvs. servicii ca cercetător și formator a patru cadre tinere în domeniul Biospeologiei, profit de ocazie pentru a vă încredința de cea mai afectuoasă și cordială stimă.

*Antonio Núñez Jiménez
Presidente*

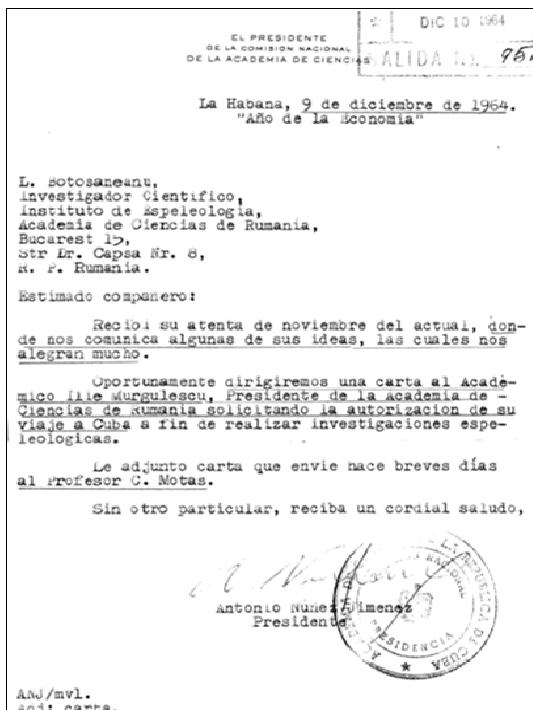

Fig. nr. 7. Scrisoare
adresată de A.N.J. lui L.
Botoșăneanu la 9 dec.
1964 (facsimil)

2.

Havana,

Stimate coleg Botosaneanu:

9 decembrie 1964

Am primit amabila dvs. scrisoare din noiembrie a.c. prin care ne comunicați unele sugestii care ne bucură mult.

Considerăm oportun să adresăm o scrisoare Academicianului Ilie Murgulescu, Președintele Academiei din România, solicitând autorizarea călătoriei dvs. în Cuba pentru a realiza cercetări speologice.

[.....]

În absența altor subiecte, primiți un salut cordial,

Antonio Núñez Jiménez

Presidente

EL PRESIDENTE
DE LA COMISION NACIONAL
DE LA ACADEMIA DE CIENCIAS

La Habana, marzo 13 de 1968
AÑO DEL GUERRILLERO HEROICO

Compañeros Botoșaneanu, Decu y Negrescu
Investigadores Científicos Principales
Instituto de Espeleología "E. Racovitza"
B u c a r e s t

Estimados compañeros:

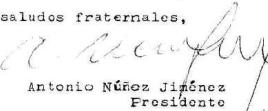
Con mucho gusto recibimos su
carta de febrero 8 del corriente.

Agradecemos el envío de las
publicaciones y oportunamente solicitaremos a --
Francia el libro sobre el Karst y las Cuevas de
las Montañas Banat y Oltenia que nos anuncia en
la misma.

Siempre recuerdo la visita --
que hice al Instituto Espeleológico "Emil Racovitza" de Bucarest y no pierdo la esperanza de --
poder regresar algún día a visitarla nuevamente.

Actualmente estamos en tra--
tos con la Academia de la República Socialista --
de Rumania para realizar conjuntamente, en un fu--
turo no lejano, investigaciones espeleológicas --
en Cuba.

Con saludos fraternales,

Antonio Núñez Jiménez
Presidente

P.D. Favor contestar a mi
dirección privada:
Calle 7ma #6614, e/ 66 y 70 ANJ/prv
Miramar, Habana.

Fig. nr. 8. Scrisoare
adresată de A.N.J. lui L.
Botoșaneanu la 13 martie
1968 (facsimil)

3.

*Havana,**Colegilor Botosaneanu, Decu și Negrea**13 martie 1968**Cercetători Științifici Principali**Institutul de Speologie „E. Racoviță”**Stimați colegi:**Am primit cu multă plăcere scrisoarea din 8 februarie a.c.**Vă mulțumim pentru trimiterea publicațiilor și de îndată vom solicita în Franța cartea despre carstul și peșterile din Munții Banatului și Olteniei pe care ne-o anunțați în aceeași scrisoare.**Îmi amintesc mereu de vizita pe care am făcut-o la Institutul de Speologie „Emil Racoviță” din București și nu-mi pierd speranța de a reveni într-o bună zi să-l vizitez din nou.**În prezent suntem în tratative cu Academia Republicii Socialiste România pentru a realiza împreună, într-un viitor nu îndepărtat, cercetările speologice în Cuba.**Cu salutări frățești,**Antonio Núñez Jiménez**Presidente*

Cele trei scrisori, regăsite recent și traduse mai sus, sunt tocmai ce ne lipsea ca document pentru a explica și a atesta:

1. *De ce expediția a avut totuși loc, deși timp de vreo cinci ani la Institut se așternuse liniștea. Se pierduse orice speranță;*

2. *De ce la semnarea protocolului la 21 octombrie 1968, delegația cubaneză a cerut ca în echipa română de patru cercetători să figureze neapărat L. Botoșăneanu, V. Decu și Șt. Negrea; rezultă că Tr. Orghidan nu a făcut altceva decât să se adauge pe el ca șef, necum să formeze echipa;*

3. *De ce academicienii Pora, Pop și Băcescu n-au reușit să-l elimine pe L. Botoșăneanu din componența echipei când T. Orghidan, îmbolnăvindându-se, a trebuit să se facă o modificare în structura ei; de ce Prezidiul Academiei n-a luat în seamă propunerile celor trei, menținând nucleul dorit de A.N.J;*

4. De ce L. Botoșăneanu, care a vegheat permanent ca A.N.J. să nu-și uite promisiunea și ca nucleul echipei să fie format din L. B., V. D. și Ș. N., trebuie considerat, împreună cu ANJ, factorii principali care au determinat realizarea primei expediții din 1969; trebuie adăugat că același nucleu indestructibil avea să rămână și în structura echipei expediției complementare din 1973; dacă la prima expediție s-a autoeliminat T. Orghidan și s-a completat cu Gh. Racoviță, la a doua expediție s-a atașat nucleului T. Orghidan (ca șef de expediție) și Dan Coman (șeful filialei Cluj).

Epilog

Măști, 17 iunie 1969, am plecat din Cuba și, după o escală la Rabat și alta la Moscova, am ajuns la București. În sinea noastră am rămas contrariați că A.N.J. n-a venit la aeroport să-și ia rămas bun de la noi. Dar la scurt timp am primit de la el o scrisoare explicativă cu următorul conținut (Fig. 9):

„Colegilor Ștefan Negrea, Vasile Decu, Havana, 18 iunie 1969
Lazar Botosaneanu și Georges Racovitză

Dragi colegi:

Astăzi am fost informat de colegul Viña că dumneavoastră ați plecat ieri spre România, după activitatea din Cuba. Credeți-mă că regret profund că n-am fost informat despre aceasta – apoi era și dorința mea, nu numai de a ne lua rămas bun la aeroport, ci de a avea cu dvs. o întrunire de analiză a expediției biospeologice cubano-române.

Deși colegul Viña mi-a comunicat cu o zi înainte despre plecarea dvs., l-am criticat aspru pentru că nu mi-a spus-o personal, pentru că adesea un mesaj nu ajunge la destinație din multe circumstanțe: pentru că eu nu eram la Havana și alte motive.

Eu știu că în timpul expediției ați avut de suportat multe greutăți pentru a duce la bun sfârșit misiunea comună. Aceasta are la bază lipsa noastră de experiență și lipsa de mijloace de transport, de echipament etc., în fine [...] lipsa de experiență a lui Viña și a

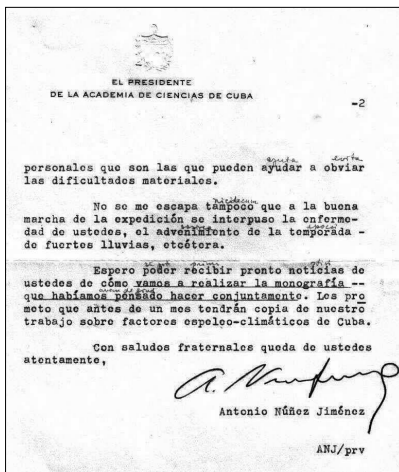
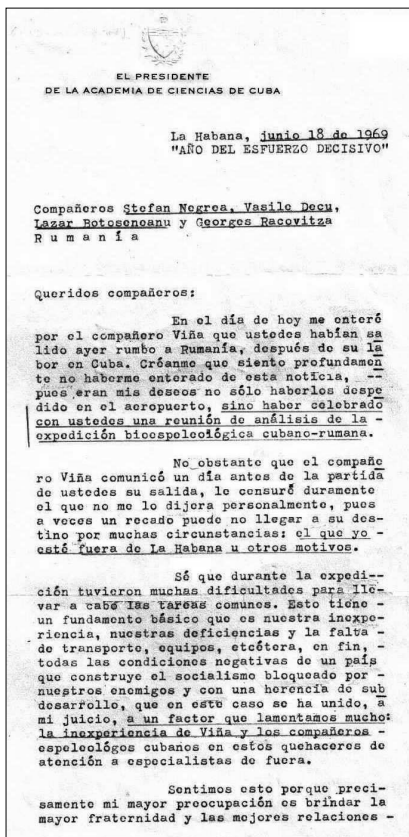

Fig. nr. 9. Scrisoare adresată de A. Núñez Jiménez lui Șt. Negrea, V. Decu, L. Botoșăneanu și Gh. Racoviță la 18 iunie 1969 (facsimil)

colegilor lui. [...] Nu uit nici faptul că bunului mers al expediției s-a interpus îmbolnăvirea dvs. (de histoplasmoză, NN), sosirea sezonului de ploi puternice etc.

Sper să pot primi curând vești de la dvs. de felul cum vom realiza monografia (capitolul de Biospeologie din monografia Cubei, NN) pe care avem de gând s-o facem împreună.

Vă promit că în mai puțin de o lună veți avea copia lucrării noastre despre factorii speo-climatici din Cuba.

Cu salutări frățești,

Antonio Núñez Jiménez

Corespondența cu A.N.J. a fost continuă și utilă ambelor părți. Dovadă, scrisoarea din 9 octombrie a aceluiași an, din care cităm câteva paragrafe (Fig. 10):

*„Colegilor Vasile Decu și Ștefan Negrea, Havana, 9 octombrie 1969
Institutul de Speologie București,*

Stimați colegi:

Am primit scrisoarea dvs. din 29 iulie 1969, la care răspund cu multă plăcere.

Știu efectiv despre sănătatea colegului Botosaneanu pentru că am primit scrisoarea în care el îmi spune că este în convalescență (după histoplasmoză, NN).

Sunt de acord să primesc programul care conține temele pentru studiul faunei terestre din Cuba; de acord și cu ce-mi comunicați în scrisoare și cu ce am vorbit anterior cu Fundora.

Am studiat cu Fundora despre ce fel de studiu biologic se poate realiza în Cueva de Emilio. Cât despre peștera aleasă de colegul Viña pentru laborator, în apropiere de Santiago de Cuba, cred că ar fi corespunzătoare [...].

Cu privire la datele cerute de dvs. despre peșterile vizitate [...] vă amintesc că în „Clasificarea genetică a peșterilor din Cuba” se găsesc multe din datele necesare pentru monografia pe care o vom redacta împreună. Am luat notă de diferitele teme ce trebuie să le dezvoltăm, cum sunt regiunile carstice vizitate, paleogeografia cubaneză și datele despre paleobotanică.

[.....]

Multe mulțumiri pentru obiectele donate în numele Institutului de Speologie „Emil Racoviță” pentru colegii cubanezi.

În speranța de noi vești de la dvs., rămân al dvs., cu salutări frățești,

Antonio Núñez Jiménez

Prima expediție biospeologică în Cuba a fost apreciată în diferite publicații ca un succes incontestabil – fapt care l-a determinat pe A. Núñez Jiménez să ne recheme peste patru ani, în 1973, pentru a relua și completa cercetările din mediile subterane terestre și acvatice din arhipelagul cubanez.

În încheiere, credem că este cel mai nimerit să reproducem bilanțul realizărilor celor două expediții, așa cum este redat în cartea „Expediționari români la tropice” de Șt. Negrea (1980):

„În fond – se poate întreba cititorul – ce rezultate demne de reținut, ce contribuții deosebite au adus expediționarii noștri la cunoașterea mediului subteran de la tropice? Ce au realizat ei, la urma urmei, în cele 225 de zile trăite în Perla Antilelor?”

„O primă realizare ar fi însăși ducerea la bun sfârșit a celor două expediții, cea din 1969 fiind nu numai prima expediție biospeologică în Cuba, dar și cea dintâi organizată de naturaliștii români peste hotare. A fost prima încercare de a studia temeinic fauna mediului subteran tropical în comparație cu cea a mediului subteran din regiunea temperată. Expedițiile ne-au dat o primă idee asupra bogăției cu totul excepțională a faunei terestre și acvatice din mediile investigate și convingerea că arhipelagul cubanez reprezintă, din acest punct de vedere, una din zonele carstice cele mai extraordinare de pe glob – nu numai sub aspect taxonomic, dar și ecologic și biogeografic³.

„Timp de 225 de zile, am parcurs peste 35 000 de kilometri în lungul și latul insulelor Cuba și Pinos cercetând cât mai complex și

³ Iată ce scria reputatul biospeolog francez Albert Vandel, directorul „Laboratoire souterrain du C.N.R.S.” de la Moulis în C.R. Acad. Sci. Paris (1972): „O colecție extrem de importantă de <forme criptice> a fost culeasă; acest material corespunde foarte precis celui care ar putea să furnizeze informații paleogeografice”. Tot A. Vandel este cel care, într-o scrisoare inedită adresată unuia dintre noi (Ș.N.) a lansat un patetic semnal de alarmă ecologic: „Ar fi de dorit, câtă vreme sunteți în puterea vârstei și familiarizați cu metodele de cercetare, să vă continuați cercetările și în alte regiuni ale globului. Dar grăbiți-vă, căci numărul izopodologilor, și al taxonomiștilor în general, scade de la an la an; și, ceea ce este și mai îngrijorător, este faptul că nu sunt înlocuiți de nici un nou carcinolog. Credeți că, într-o zi, calculatoarele au să înlocuiască creierele umane?”

aprofundat biotopii și biocenozele din 146 de stațiuni cavernicole, endogee și epigee. Evident, accentul l-am pus pe peșteri.

„Aduse în țară, sutele de probe faunistice colectate cu trudă și migală au fost supuse unui complicat proces de triere și de studiu în laborator. Apoi, în decursul anilor, cu ajutorul celor mai reputați specialiști în fauna tropicală din Institutul de Speologie, din țară și de peste hotare, o bună parte din prețioasele colecții au fost determinate, iar rezultatele încredințate tiparului.

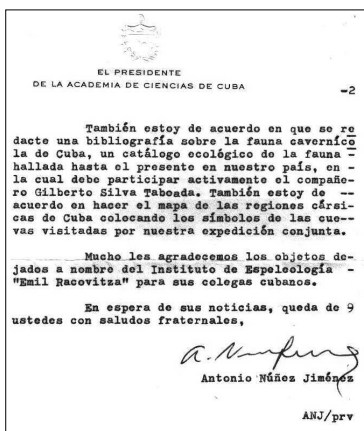
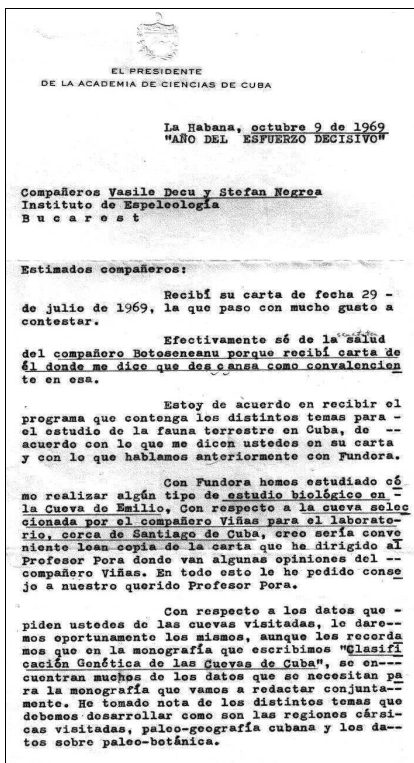

Fig. nr. 10. Scrisoare adresată de A.N.J. lui V. Decu și Șt. Negrea la 9 oct. 1969

„În Editura Academiei R. S. România au apărut deja primele două volume din seria „Résultats des expéditions biospéologiques cubano-roumaines à Cuba” (1973 și 1977) iar al treilea este sub tipar (în total au apărut 4 volume: 1973, 1977, 1981 și 1983 – NN). [...]

În cele 850 de pagini ale celor două volume deja publicate sunt descrise 146 stațiuni cercetate și 203 specii, genuri și familii noi pentru știință (în total, în cele patru volume sunt descriși peste 330 taxoni noi – NN). Sunt prezentate rezultatele și concluziile noastre asupra originii faunei subterane din Cuba. Pe baza indicatorilor biogeografici aducem argumente în favoarea sau defavoarea diferitelor ipoteze privind geneza și evoluția arhipelagului cubanez.

„Sunt expuse, de asemenea, rezultatele și concluziile privind biocenozele cavernicole tropicale, delimitate și descrise în premieră. Se pune accentul pe studiul ecologic al peșterilor cu depozite de guano și pungi de aer fierbinte, studiu încă neabordat în Cuba până la noi, și încă pe alte probleme ecologice – cum ar fi dinamica ecosistemelor și productivitatea lor sau semnificația și biologia unor specii troglobionte și stigobionte – toate în comparație cu ceea ce știm despre peșterile și fauna regiunilor temperate, care, spre deosebire de cea tropicală, a suferit influența glaciațiilor pleistocene. Câte ceva din aceste idei și concluzii au răzbit pe ici, pe colo, în filele cărții, dar numai în măsura în care a fost necesar.

„Și ar mai fi o ultimă realizare – deși nu și cea mai de pe urmă – care merită amintită. Am dat viață primului laborator subteran de la tropice, lăsându-l la plecare pe mâinile unor tineri și pasionați biospeologi formați de noi, urmașii lui Racoviță. Este poate, rezultatul cel mai de preț al expedițiilor. Ce poate fi mai minunat decât să aprinzi flacăra biospeologiei la tropice, din flacăra școlii marelui savant român, creatorul acestei discipline?”

Mulțumiri

Se cuvin calde mulțumiri drd. Oriana Irimia pentru tehnoredactarea computerizată a acestei lucrări de istoria științei inclusiv pentru realizarea documentației despre A.N.J. de pe Internet.

Referințe:

- [1] GRAÑA GONZALEZ, Angel, [On line], *Aniversario 85 del nacimiento del dr. Antonio Núñez Jiménez*, <http://www.fanj.org/noticias/noticia.html> accesat la data de 15 sept. 2008.
- [2] NEGREA, Ștefan, 1980, *Expediționari români la tropice*, Editura Sport-Turism, București, pp 1- 208.
- [3] PERÉZ PERÉZ, Leandro, A., [On line], *Antonio Núñez Jiménez and his expedition to Camaguey*, http://www.cadenagramonte.cu/english/science/antonio_nunez_jimenez_and_his_expedition_to_camaguey.asp, accesat la data de 15 sept. 2008.
- [4] *** *Résultats des expéditions biospéléologiques cubano-roumaines à Cuba*, Editura Academiei R.S. România, București, vol. 1 (1973), vol. 2 (1977), vol. 3 (1981), vol. 4 (1983).